

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Riigikohtu praktika tsiviilasjades
mai – august 2014**

Aktuaalse praktika ülevaade

Maarja Aavik
kohtupraktika analüütik

Karolyn Krillo
kohtupraktika analüütik

Kristel Möller
peaspetsialist

Tartu
Oktoober 2014

Sisukord

1. STATISTILINE ÜLEVAADE.....	3
2. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE.....	4
2.1. MATERIAALÕIGUS	4
2.1.1. Ühisvara jagamine (3-2-1-31-14; 3-2-1-38-14)	4
2.1.1.1. Abikaasa õigus nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist (3-2-1-31-14).....	4
2.1.1.2. Pankrotihalduri õigus nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist (3-2-1-38-14)	5
2.1.2. Tagasinõude õigus kindlustuslepingu mittesõlminud isiku vastu, kes ei omanud juhtimisõigust (3-2-1-35-14).....	6
2.1.3. Töölepingu lõpetamine ühe poole taotlusel kohtus või töövaidluskomisjonis töölepingu ülesütlemise tühisuse korral (3-2-1-79-13).....	7
2.2. MENETLUSÕIGUS	9
2.2.1. Menetluskulude kindlaksmääramine (3-2-1-153-13; 3-2-1-62-14)	9
2.2.1.1. Kohtunikuabi õigus menetluskulude kindlaksmääramiseks (3-2-1-153-13)....	9
2.2.1.2. Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisele piirangute kehtestamine (3-2-1-153-13).....	10
2.2.1.3. Lepingulise esindaja kulud (3-2-1-62-14)	10
2.2.2. Vahekohtu otsuse tühistamine (3-2-1-27-14)	11
2.2.3. Määruskaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määrus (3-2-1-48-14)	12
2.2.4. Kirjeldava ja põhjendava osata otsus (3-2-1-43-14)	12

1. Statistiline ülevaade

2014. aasta 1. maist kuni 31. augustini saabus Riigikohtusse 402 menetlustaotlust tsiviilasjades. Riigikohtu tsiviilkolleegium vaatas nimetatud perioodil läbi 290 menetlustaotlust, menetlusse võeti 58 tsiviilasja, millele lisandus 38 asja perioodist enne 01.05.2014.a.

Riigikohtu tsiviilkolleegium tegi aruande perioodil põhistatud lahendeid 77 tsiviilasjas, sealhulgas üldkogu poolt 2 ja kolleegiumi kogu koosseisu poolt 4 tsiviilasjas.

Tsiviilasju vaadati liikide lõikes läbi enim vastavalt võlaõigust (45), perekonnaõigust (11), äriõigust/ühinguõigust (11), pankrotiasju (8) asjaõigust (5) elamuõigust (5), tööõigust (5), menetlusõigust (5).

Kassatsiooni korras edasikaevatud kohtulahend jäeti muutmata 3 korral. Kohtulahend tühistati ning asjas tehti uus lahend 4 korral. Kohtulahend tühistati ja asi saadeti läbivaatamiseks ringkonnakohtule 20 korral. Kohtulahend tühistati ja asi saadeti läbivaatamiseks esimese astme kohtule 7 korral. Läbi jäeti vaatamata 4 avaldust. Lahend tühistati materiaaloiguse normi ebaõige kohaldamise tõttu 6 korral. Lahend tühistati protsessiõiguse normi ebaõige kohaldamise tõttu 13 korral. Lahend tühistati materiaaloiguse ja protsessiõiguse normi ebaõige kohaldamise tõttu 11 korral.

Sisulistest materiaaloiguslikest probleemidest käsitlevad tsiviilkolleegiumi lahendid mh abikaasade varasuhteid (varaühisus), äriõigust, tööõigust, aegumist, lepingulisi suhteid.

Menetlusõiguslikud probleemid puudutavad mh menetluskulude kindlaksmääramist ja jaotamist, lepingulise esindaja kulude hüvitamist, hagimenetlust (eelmenetlus, asjaolude väljaselgitamine, menetlusse võtmine, menetlusse võtmisest keeldumine), kohtulahendi sisu ja põhjendatust, pankrotimenetlust.

Järgnevalt antakse ülevaade Riigikohtu tsiviilkolleegiumi poolt maist kuni augustini tehtud lahenditest, milles Riigikohus on andnud olulisemaid seisukohti õigusaktide tõlgendamisel. Seejuures tuleb silmas pida, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis**. Käesolevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

2. Aktuaalse praktika ülevaade

2.1. Materiaalõigus

2.1.1. Ühisvara jagamine (3-2-1-31-14; 3-2-1-38-14)

2.1.1.1. Abikaasa õigus nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist (3-2-1-31-14)

Ühisvara jagamisega seonduvalt on Riigikohtu tsiviilkolleegium vaatluse all olnud perioodil teinud kaks lahendit, mis väärivad äramärkimist. Nimetatud lahendites on käsitletud küsimust, **kas varaühisuse varasuhte kestel on võimalik ühisvara jagada**. Nimetatud probleem on kohtupraktikas tekkinud seoses uue perekonnaseaduse kehtima hakkamisega alates 1. juulist 2010. Varasema perekonnaseaduse kohaselt oli võimalik ühisvara jagada alates hetkest, kui abielusuhted lõppesid. Hetkel kehtiva perekonnaseaduse kohaselt saab ühisvara jagada alles pärast varaühisuse varasuhte lõppemist.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-31-14 käsitleti abikaasa õigust nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist. Asjaolude kohaselt sõlmisid pooled 28. juunil 1997 abielu, mis ei olnud vähemalt maakohtu menetluse ajal lahutatud. Kostja isa kinkis abielu ajal kostjale ehitised kui vallasasjad. Hiljem erastati ehitise juurde maad. Kostja kanti tekkinud kinnisasja omanikuna kinnistusraamatusse. Pooled lahkusid elamust ja sinna jäid poolte abielu ajal ostetud asjad (ühisvara) ning kummalegi abikaasale jäi kasutada üks ühisvara hulka kuuluv sõiduauto. Pooled vaidlesid selle üle, kas kinnisasi kuulub abikaasade ühisvara või kostja lahusvara hulka ning kinnisasjale jäänud vallasasjade ja kahe sõiduauto jagamise üle.

Tsiviilkolleegium viitas kohtupraktika ühtlustamiseks perekonnaseaduse (PKS) § 26 lg 1 teisele lausele, mille kohaselt **ei ole abikaasal õigust nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist**. PKS § 37 lg 1 järgi jagavad abikaasad ühisvara varaühisuse lõppedes, sh abikaasa võib esitada ühisvara jagamise nõude koos abielu lahutamise või kehtetuks tunnistamise hagiga või varaühisuse lõpetamise hagiga. Seega saab kehtiva õiguse järgi abikaasa nõudel abikaasade ühisvara jagada üksnes pärast abikaasade varaühisuse varasuhte lõppemist. PKS § 35 järgi lõppeb varaühisuse varasuhe, kui abielu lõppeb, sh kui abikaasa sureb või abielu lahutatakse, või kui varasuhe lõpetatakse, sh abieluvaralepinguga või kohtuotsusega ühe abikaasa nõudel. Ülmärgitu **kohaselt peab kohus enne abikaasa nõudel abikaasade ühisvara jagamist mh tuvastama, et abikaasade varaühisuse varasuhe on lõppenud**.¹

Lisaks eelmärgitule **käsitleti ka alates 1. juulist 2010 kehtiva perekonnaseaduse rakendamise probleeme**. Kolleegium märkis, et kui abikaasade abielusuhted lõppesid enne 1. juulit 2010, saab abikaasade varasuhte lugeda toona kehtinud seaduse järgi abielusuhete lõppemise ajast lõppenuks ning abikaasade varaühisuse varasuhet ei tule ühisvara jagamise võimaldamiseks enam lõpetada.² Kehtiva PKS § 210 lg 2 järgi saab enne 1. juulit 2010 kehtinud perekonnaseaduse järgi määrata nii eseme kuulumise ühisvara hulka kui ka arvestada ühisvara jagades abikaasade osade võrdsusest kõrvalekaldumise aluseid juhul, kui ese omandati ja kõrvalekaldumise alus tekkis enne 1. juulit 2010.³

¹ RKTko 3-2-1-31-14 p 10.

² RKTko 3-2-1-31-14 p 10.

³ RKTko 3-2-1-31-14 p 14.

2.1.1.2. Pankrotihalduri õigus nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist (3-2-1-38-14)

Varaühisuse kestel ühisvara jagamist käsitleti ka tsiviilasjas nr 3-2-1-38-14. Nimetatud tsiviilasjas leiti, et pankrotihalduril on õigus nõuda varaühisuse varasuhte kestel ühisvara jagamist. Asjaolude kohaselt esitas pankrotihaldur võlgniku abikaasa vastu hagi ühisvara jagamiseks.

Nimetatud lahendis märkis Riigikohus esmalt, et PKS § 26 lg 1 teise lause järgi ei ole abikaasal õigust nõuda varaühisuse kestel ühisvara jagamist ning viitas ka eespool käsitletud lahendile tsiviilasjas nr 3-2-1-31-14. Esitatud asjaoludest ei nähtu, et abikaasade varaühisuse varasuhte oleks lõppenud või lõpetatud.⁴

Järgnevalt arutles kolleegium, kas pankrotihalduril on õigus nõuda kohtus abikaasade varasuhte lõpetamist, kuid jõudis järeldusele, et **perekonnaseaduse mõttest tulenevalt saab nõuda kohtus abikaasade varasuhte lõpetamist üksnes abikaasa, mitte pankrotihaldur**. Riigikohus leidis, et **abikaasa pankroti väljakuulutamise korral saab pankrotihaldur nõuda abikaasade ühisvara jagamist ka abikaasade varaühisuse varasuhte kestel**. Õigus nõuda abikaasade ühisvara jagamist varasuhte kestel on täitemenetluse seadustiku (TMS) § 14 lg 2 järgi ka täitemenetluse sissenõudjal.⁵

Samas märkis Riigikohus, et abikaasade huvides võib olla lõpetada ühe abikaasa pankroti korral abikaasade varaühisuse varasuhte, vältimaks pärast pankroti väljakuulutamist ühisvara tekkimist PKS § 25 alusel.⁶

Lisaks käsitleti lahendis ka **solidaarkohustuse jagamist**. Kolleegium leidis, et võlgnikust abikaasa pankrotihaldur saab pankrotiseaduse (PankrS) § 122 lg 2 alusel abikaasade ühisvara jagamist nõudes taotleda ka abikaasade solidaarkohustuste jagamist.⁷ Kolleegium leidis, et ühisvara jagades tuleb perekonnaseaduse mõtte kohaselt üldjuhul eelistada ühisvaral lasuvate kohustuste täitmist PKS § 38 esimese lause esimese alternatiivi järgi, sest siis saab võlausaldaja nõue rahuldatud ja abikaasad vabanevad solidaarkohustusest. Selleks, et abikaasad vabaneksid omavahel solidaarkohustust jagades solidaarvastutusest võlausaldaja ees, peab võlausaldaja nõustuma kohustuse üleminekuga ühele abikaasale või muul viisil kohustuse omavahelise jagamisega VÕS § 175 lg 2 mõttes, millele viitab ka PKS § 38 teine lause.⁸

Kolleegium leidis, et ühe abikaasa pankroti korral on ühisvara jagamiseks avaliku enampakkumise korraldamise õigus kohtutäituril mitte PankrS § 35 lg 1 p 1 ja § 136 lg 1 järgi abikaasa pankrotihalduril. **Abikaasade ühisvara hulka kuuluvad esemed ei kuulu enne ühisvara jagamist abikaasa pankrotivara hulka**. Sellest tulenevalt ei ole pankrotihalduril enne ühisvara jagamist võlgnikule kuuluva ühisvara käsutamise õigust PankrS § 36 lg 1 järgi ning ta ei saa seaduse järgi abikaasade ühisvara jagamiseks avalikku enampakkumist korraldada ega ka abikaasade solidaarkohustusi võlausaldajale täita. Samadel kaalutlustel **ei ole üldjuhul põhjendatud määrata pankrotihaldurit abikaasade ühisvara jagamiseks avalikku enampakkumist korraldama ka kohtulahendiga**.⁹

⁴ RKTko 3-2-1-38-14 p 11.

⁵ RKTko 3-2-1-38-14 p 11.

⁶ RKTko 3-2-1-38-14 p 11.

⁷ RKTko 3-2-1-38-14 p 14.

⁸ RKTko 3-2-1-38-14 p 15.

⁹ RKTko 3-2-1-38-14 p 16.

2.1.2. Tagasinõude õigus kindlustuslepingu mittesõlminud isiku vastu, kes ei omanud juhtimisõigust (3-2-1-35-14)

Vastavalt kuni 30.09.2014 kehtinud liikluskindlustuse seaduse (LKindIS) § 48 lg 2 p-le 4 oli kindlustusandjal või garantiifondil õigus esitada tagasinõue kahju tekitanud sõiduki valdaja või omaniku vastu, kui sõidukit juhtinud isik ei omanud vastava kategooria sõiduki juhtimise õigust või sõidukijuhtimise õigus oli peatatud või sõiduki juhtimine oli üle antud vastava kategooria sõiduki juhtimise õiguseta isikule. Kolleegium tõi välja, et tsiviilasjas tuleb lahendada õiguslik vaidlus, kas **LKindIS § 48 lg 2 p 4 võimaldab kindlustusandjal esitada tagasinõue ka kindlustuslepingu mittesõlminud isiku vastu, kes on toime pannud p-s 4 kirjeldatud teo.**¹⁰

Kolleegium **pidas vajalikuks muuta varasemat seisukohta**¹¹ **LKindIS § 48 lg 2 p 4 tõlgendamise kohta**, mille kohaselt eristab LKindIS § 48 lg 2 p 4 omanikku ja valdajat sõidukit juhtinud isikust ning seega on selle sätte mõttes omanik või valdaja isik, kes on sõlminud kindlustuslepingu, ja järelikult saab LKindIS § 48 lg 2 p 4 järgi tagasinõude esitada üksnes lepingupoole vastu.

Kolleegium oli seisukohal, et olenemata LKindIS § 48 lg 2 p 4 grammatiliselt mõnevõrra erinevast sõnastusest võrreldes LKindIS § 48 lg 2 p-ga 2, on **põhjendamatult teha selle punkti alusel järeldust, et tegelikult sõidukit juhtinud juhtimisõiguseta isiku või sellisele isikule tegelikult valduse üleandnud isiku vastu ei saa esitada tagasinõuet, kui need isikud ise ei ole liikluskindlustuse lepingu pooleks.** Kolleegium leidis, et LKindIS § 48 lg 2 p 4 mõtteks ei ole see, et kindlustuslepingu sõlminud pool võtab lepingu sõlmimisega enda kanda kohustused, mis võivad tekkida võimaliku liikluskahju tagajärjel, mille tekitab sõiduki üle tegelikku võimu teostav isik. Teiselt poolt ei saa olla tagasinõudeõiguse välistamise aluseks see, kui sõiduki juhtimise õiguse alaealisele üle andnud isik ei ole lepingupoolena osalenud kindlustuslepingu sõlmimises.¹² Samale seisukohale jõudis Riigikohus LKindIS § 48 lg 2 p 4 kohaldamisel ka varasemalt, **leides, et LKindIS § 48 lg 2 p 4 alusel ei teki omaniku vastutust siis, kui ta ei ole sõiduki juhtimist juhtimisõiguseta isikule üle andnud.**¹³ LKindIS § 48 lg 2 p 4 ei sätesta kindlustusandja kasuks tagasinõuet sellise isiku vastu, kes ise deliktiõiguslikult ei vastutaks selle tegevuse/tegevusetuse eest, millega viidatud säte seostab tagasinõude.¹⁴

Alates 01.10.2014 kehtima hakanud LKindIS § 53 lg 2 p 3 kohaselt on kindlustusandjal õigus esitada tagasinõue sõidukijuhi vastu, kui sõidukijuht põhjustas kindlustusjuhtumi seetõttu, et ta juhtis sõidukit liiklusseaduse § 90 lg 1 p-des 1 või 2 nimetatud mootorsõiduki juhtimise keeldu eirates. LS § 90 lg 1 sätestab, et mootorsõidukit ei tohi juhtida isik, kellel ei ole vastava kategooria või alamkategooria mootorsõiduki juhtimisõigust; kes ei täida juhile ja mootorsõidukile kehtestatud ja juhiloale märgitud nõudeid või kes on kõrvaldatud sõiduki juhtimiselt vastavalt LS §-le 91.

¹⁰ RKTko 3-2-1-35-14 p 11.

¹¹ RKTko 3-2-1-4-10.

¹² RKTko 3-2-1-35-14 p 14.

¹³ RKTko 3-2-1-77-05 p 14.

¹⁴ RKTko 3-2-1-35-14 p 15.

2.1.3. Töölepingu lõpetamine ühe poole taotlusel kohtus või töövaidluskomisjonis töölepingu ülesütleamise tühisuse korral (3-2-1-79-13)

Riigikohtu tsiviilkolleegium andis asja lahendamise üle Riigikohtu üldkogule põhjusel, et kolleegiumil tekkis kahtlus, **kas töölepinguseaduse (TLS) § 107 lg-s 2 sätestatud kohtu kohustus lõpetada tööleping ühe poole taotlusel ilma töölepingu mõlema poole huve kaalumata, võib ebaproportsionaalselt riivata isiku põhiõigusi.**¹⁵

TLS § 107 lg 1 sätestab, et kui töövaidlusorgan tuvastab, et töölepingu ülesõtlemine on seadusest tuleneva aluse puudumise või seaduse nõuetele mittevastavuse tõttu tühine või vastuolu tõttu hea usu põhimõttega tühistatud, loetakse, et leping ei ole ülesütleamisega lõppenud. Seevastu TLS § 107 lg 2 kohaselt, kui esineb TLS § 107 lg-s 1 sätestatud olukord ja tööandja või töötaja esitab töölepingu lõpetamise taotluse, lõpetab töövaidlusorgan töölepingu alates ajast, kui see oleks lõppenud ülesütleamise kehtivuse korral. Kuna praktikas pole töösuhte jätkamine pärast ennistamist enamikel juhtudel poolte vahel lahkarvamuste tõttu võimalik ning vajadusel leitakse töösuhte lõpetamiseks mõni muu viis, siis leiti eelnõu koostamisel, et töövaidlusorgan peab saama töötajat tööle ennistada vaid juhul, kui mõlemad pooled sellega nõus on. Poolte sundimine töösuhte jätkamiseks ei ole kokkusobiv lepinguvabaduse põhimõttega.¹⁶ Erand on sätestatud TLS § 107 lg-s 3, mille kohaselt ei rahulda kohus või töövaidluskomisjon TLS § 107 lg-s 2 sätestatud tööandja taotlust, kui töötaja on ülesütleamise ajal rase või töötajal on õigus saada rasedus- ja sünnituspuhkust või töötaja on valitud töötajate esindajaks, välja arvatud juhul, kui mõlemapoolseid huve arvestades ei ole see mõistlikult võimalik.

Selline regulatsioon **võimaldab tööandjal seadusvastase tegevuse kaudu iga töölepingu lõppkokkuvõttes seaduslikult lõpetada.** Samuti muudab TLS § 107 lg 2 sisutuks TLS § 85 lg-s 5 sätestatu, mille kohaselt ei või tööandja töölepingut korraliselt üles öelda.¹⁷ Seega ei arvesta asjassepuutuv säte teise lepingupoole huvi jätkata töölepingulist suhet senise tööandjaga ning võtab töötajalt võimaluse jätkata olemasolevat töösuhet ja saada sissetulekut aja jooksul, millal tööleping oleks kehtinud. Üldkogu hinnangul saab legitiimseks eesmärgiks pidada töösuhete paindlikkust olukorras, kus töövaidlusorgan on teinud kindlaks, et tähtajatu töölepingu ülesõtlemine oli tühine, kuid töösuhte jätkumine ei ole võimalik.¹⁸

Üldkogu hinnangul **riivab TLS § 107 lg 2 intensiivselt töötajale põhiseaduse (PS) § 29 lg 1 esimesest ja teisest lausest tulenevat kutsevabaduse põhiõigust.** Kui seadusandja võimaldab tööandjal lõpetada olemasoleva töösuhte ka siis, kui töölepingu ülesõtlemine oli ebaseaduslik, peab töötajal olema võimalik kasutada oma huvide kaitseks efektiivset õiguskaitsevahendit.¹⁹ TLS § 109 lg 1 sätestab, et kui töövaidlusorgan lõpetab töölepingu TLS § 107 lg-s 2 nimetatud juhul, maksab tööandja töötajale hüvitist töötaja kolme kuu keskmise töötasu ulatuses. Kohus või töövaidluskomisjon võib hüvitise suurust muuta, arvestades töölepingu ülesütleamise asjaolusid ja mõlema poole huve.

¹⁵ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 9.

¹⁶ Seletuskiri töölepingu seaduse eelnõu juurde. Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=353198&u=20141008090743>.

¹⁷ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 9.

¹⁸ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 29.

¹⁹ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.1.

Senise praktika seisukohalt saab välja tuua, et enamikul juhtudest on kohtud TLS § 109 lg 1 alusel välja mõistnud töötaja kolme kuu keskmise töötasu suuruse hüvitise.²⁰ Üldkogu arvates ei pruugi ainuüksi kolme kuu keskmine töötasu olla töötajale piisav hüvitis selle eest, et tööandja oli töölepingu üles öelnud ebaseaduslikult. Kuigi töösuhete lõpetamisel TLS § 107 lg 2 alusel ei ole jäetud töövaidlusorganile kaalumisruumi, on seadusandja TLS § 109 lg 2 teise lausega jätnud töövaidlusorganile kaalumisruumi töötajale tööandjalt väljamõistetava hüvitise suuruse kindlaksmääramisel.²¹ TLS § 109 lg-s 1 ettenähtud hüvitisnõue on lepingu rikkumisest tulenev kahju hüvitamise nõue, mille puhul kohaldatakse TLS § 1 lg-st 3 tulenevalt VÕS-i 7. peatüki sätteid. TLS § 109 lg-s 1 sätestatud hüvitis hõlmab erinevaid kahju liike: varaline kahju (saamata jäänud tulu), tulevikus tekkiv varaline kahju (saamata jääv tulu) ning tekkinud mittevaraline kahju.²² Kui töötaja saamata jäänud tulu suureneb seoses töövaidluse kestmisega, peab töövaidlusorgan seda TLS § 109 lg 1 alusel väljamõistetava hüvitist suuruse määramisel arvestama. Töövaidlusorgan peab TLS § 109 lg 1 kohaldamisel mõistma oma lahendi resolutsioonis tööandjalt välja ühtse rahasumma, kuid põhjendama selle summa suurust oma lahendi põhjendavas osas.²³

Üldkogu selgitas, et TLS § 109 lg 1 esimeses lauses sätestatud hüvitise maksmise kohustus on TLS § 107 lg 2 kohaldamise eelduseks. See tähendab, et kui töövaidlusorgan lõpetab töölepingu TLS § 107 lg 2 alusel, peab ta omal algatusel mõistma tööandjalt töötaja kasuks välja TLS § 109 lg 1 esimese lause alusel kolme kuu keskmise töötasu suuruse hüvitise, välja arvatud, kui töötaja avaldab, et ta ei soovi hüvitist. Töövaidlusorgan peab TLS § 109 lg 1 teist lauset kohaldama töötaja kasuks juhul, kui töötaja esitatud asjaolud ja tõendid annavad selleks alust ning töötaja peab selle sätte kohaldamist vajalikuks. Mõlemal eelmainitud juhul on töövaidlusorganil kohustus töötajale selgitada, et tööandja taotleb TLS § 107 lg 2 alusel töölepingu lõpetamist ning et töötajal on õigus taotleda TLS § 109 lg 1 esimeses lauses sätestatust suuremat hüvitist.²⁴ Töövaidlusorgan võib töötaja taotluse alusel lõpetada töölepingu tingimusega, et tööleping lõpeb TLS § 107 lg 2 järgi üksnes siis, kui tööandja maksab töötajale samal ajal töölepingu lõppemisega TLS § 109 lg 1 järgi väljamõistetud hüvitise.²⁵

Lisaks TLS § 109 lg 1 järgi saadavale hüvitisele, on töötajal õigus saada TTTS-s sätestatud tingimuste täitmisel töötuskindlustushüvitist. Töötuks jäänud ja töötuna arvele võetud isikul on õigus kasutada tööturuteenuseid ning saada tööturutoetust. Töövaidluse ajal töötajale makstud töötuskindlustushüvitist tuleb VÕS § 127 lg 5 järgi arvestada TLS § 109 lg 1 järgi väljamõistetava hüvitise suuruse kindlaksmääramisel.²⁶ Üldkogu leidis, et TLS § 107 lg 2 kui abinõu on mõõdukas, sest TLS § 109 lg 1 hüvitise koosseisus hõlmataavad hüvitise liigid ja töötaja menetluslikud tagatised ning töötuskindlustushüvitis ja tööturuteenused tasakaalustavad töötajale TLS § 107 lg-ga 2 kaasnevaid negatiivseid

²⁰ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusüritingute keskus RAKE „Töövaidluste analüüs“. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Toovaldkond/toovaidluste_analuus_loppraport.pdf, lk-d 51-52.

²¹ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.2.

²² RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.3.

²³ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.4.

²⁴ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.5.

²⁵ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.6.

²⁶ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.7.

tagajärgi piisaval määral.²⁷ Seega leidis üldkogu, et TLS § 107 lg 2 on PS § 29 lg 1 esimese ja teise lausega kooskõlas.²⁸

Eeltoodud küsimuses jäi eriarvamusele riigikohtunik Jaak Luik, kes nõustus üldkogu otsuse resolutsiooniga, kuid kellel oli üldkogu enamuse seisukohast mõnevõrra erinev arusaam kutsevabaduse põhiõiguse riive legitiimse eesmärgi ja tööandja makstava hüvitise mõiste määratluse küsimuses.²⁹

2.2. Menetlusõigus

2.2.1. Menetluskulude kindlaksmääramine (3-2-1-153-13; 3-2-1-62-14)

2.2.1.1. Kohtunikuabi õigus menetluskulude kindlaksmääramiseks (3-2-1-153-13)

Riigikohtu praktikas on mitmes asjas tõusetunud küsimused seoses menetluskulude kindlaksmääramisega. Ühe olulisema lahendina käsitletavast perioodist võib välja tuua Riigikohtu üldkogu määruse tsiviilasjas 3-2-1-153-13. Ühelt poolt käsitleti seal **kohtunikuabi õigust kindlaks määrata menetluskulusid.**³⁰ Teiselt poolt oli vaatluse all see, **kas lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisele piirangute kehtestamine on põhiseaduspärane.**

Riigikohtu üldkogu viitas asjale 3-4-1-29-13, märkides, et kohtujurist ei ole kohtunik PS §de 147, 150 ja 153 tähenduses, sest põhiseaduse mõttes ei nimetata kohtujuristi ametisse eluaegsena, kohtujuristi ametist tagandamiseks ei ole vaja kohtuotsust, kohtujuristile ei laiene keeld olla üheski muus valitavas ega nimetatavas ametis, kohtujuristi ei nimeta ametisse Vabariigi President Riigikohtu ettepanekul ning kohtujuristile ei laiene tagatis, mille kohaselt saaks teda kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul ja Vabariigi Presidendi nõusolekul.³¹

Üldkogu leidis, et sarnased küsimused tekivad ka kohtunikuabi pädevuse osas määrata menetluskulud rahaliselt kindlaks. Samas erinevalt kohtujuristist kehtivad kohtunikuabile kohtuniku ametikitsendused (kohtute seaduse (KS) § 116, § 49) ja seega keeld olla muus valitavas või nimetatavas ametis. Hoolimata viimati nimetatud erisusest võrreldes kohtujuristiga, leidis üldkogu, et ka kohtunikuabil puuduvad kohtunikuga võrreldavad garantiid, mis võimaldaksid kohtunikuabi käsitada kohtunikuna PS §-de 147, 150 ja 153 tähenduses, ja tagatud ei ole kohtunikuabi institutsionaalne sõltumatus täidesaatvast võimust.³² Eelnevast lähtudes oli üldkogu seisukohal, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 174 lg 8, mis annab kohtunikuabile õiguse määrata rahaliselt kindlaks menetluskulud tsiviilkohtumenetluses, on vastuolus PS § 146 esimese lausega ning tunnistas TsMS § 174 lg 8 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks.³³

²⁷ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 32.8.

²⁸ RKÜKo 3-2-1-79-13 p 33.

²⁹ vt lähemalt Jaak Luige eriarvamus RKÜKo-le 3-2-1-79-13.

³⁰ vt ka PSJKm 3-4-1-29-13, kus on lähemalt käsitletud kohtujuristi õigust menetluskulude kindlaksmääramisest.

³¹ RKÜKm 3-2-1-153-13 p 45.

³² RKÜKm 3-2-1-153-13 p 59.

³³ RKÜKm 3-2-1-153-13 p 60.

2.2.1.2. Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmisele piirangute kehtestamine (3-2-1-153-13)

Lisaks leidis üldkogu eelpool väljatoodud lahendis, et Vabariigi Valitsuse 15. detsembri 2005. a määrus nr 306 ja 1. jaanuarist 2006 kuni 31. detsembrini 2008 kehtinud TsMS § 175 lg 3 olid vastuolus PS § 3 lg 1 esimese lause, PS § 104 lg 2 p-ga 14, PS §-ga 32, PS § 15 lg 1 esimese lausega ja PS § 24 lg-ga 5.³⁴ Samadel põhjendustel ja PSJKS § 15 lg 1 p-le 2 tuginedes tunnistas üldkogu Vabariigi Valitsuse 4. septembri 2008. a määruse nr 137 ja TsMS § 175 lg 4 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.³⁵

Nimetatud sätted käsitlevad lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärasid. Riigikohus leidis, et lepingulise esindaja kulude hüvitamisele piirmäärade kehtestamine riivab menetlusosalise omandipõhiõigust (PS § 32) ja kohtusse pöördumise õigust (PS § 15 lg 1) ning võib riivata ka edasikaebepõhiõigust (PS § 24 lg 5). Lepingulise esindaja kulude hüvitamisele piiri seadmine riivab seega mitut põhiõigust, samuti võib riive sõltuvalt asjaoludest olla intensiivne. Sellest tulenevalt võib lepingulise esindaja kulude hüvitamise piirmäärade kehtestamist pidada oluliseks küsimuseks PS § 3 lg 1 esimeses lauses väljendatud parlamendireservatsiooni³⁶ mõttes.³⁷ Kuna tegemist on kohtumenetluses tekkinud kulude hüvitamisega, kuulus küsimus üldkogu hinnangul olemuslikult kohtumenetluse seaduse (PS § 104 lg 2 p 14) reguleerimisalasse. **Tulenevalt PS § 104 lg-st 2 peab kohtumenetluses tekkinud kulude hüvitamise küsimus olema seega reguleeritud Riigikogu koosseisu häälteenamusega vastu võetud seaduses.**³⁸

Nimetatud lahendile kirjutas eriarvamuse riigikohtunik Jüri Põld, sellega ühines ka Eerik Kergandberg, kes ei nõustunud ühegi resolutsiooni punktiga. Nemad jäid eriarvamusele ka asjas 3-4-1-29-13. Menetluskulude piirmäärade kohta leidsid nad, et põhiseadusevastased ei ole tsiviilkohtumenetluse seadustikus olevad volitusnormid ja Vabariigi Valitsuse määrustega kehtestatud piirmäärad, vaid see, et tsiviilkohtumenetluse seadustik ei võimalda kohtul lepingulise esindaja menetluskulusid teistelt menetlusosalistelt välja mõista, kui see on vajalik ja põhjendatud, nendest piirmääradest suuremas ulatuses.³⁹ Nimetatud seisukohaga nõustus ka eraldi eriarvamuse kirjutanud Ivo Pilving.⁴⁰

2.2.1.3. Lepingulise esindaja kulud (3-2-1-62-14)

Seda, kas lepingulise esindaja kulud võib pidada menetluskulude kindlaksmääramisel põhjendamatuks seetõttu, et esindaja oli samal ajal esindatava juhatuse liige, käsitleti tsiviilasjas nr 3-2-1-62-14. Asjaolude kohaselt esitas KÜ kostja vastu maksekäsu kiirmenetluse avalduse ja hiljem hagi põhivõla ja viivise saamiseks. Kohtumenetluses esindas hagejat alates hagi esitamisest esindaja, kes oli kohtumenetluse ajal hageja juhatuse liige, kuid esindas hagejat volikirja alusel. Volikirjas volitas hageja teine juhatuse liige esindama osäühingut, kelle kaudu esindaja osutas õigusteenust, olles ise osäühingu ainsuslik ja

³⁴ RKÜKm 3-2-1-153-13 p 75.

³⁵ RKÜKm 3-2-1-153-13 p 76.

³⁶ Parlamendireservatsioon ehk olulisuse põhimõte ütleb: „Seda, mida põhiseaduse järgi on [...] kohustatud tegema seadusandja, ei saa edasi delegeerida täitevvõimule, isegi mitte ajutiselt ja kohtuvõimu kontrollivõimaluse tingimusel”. – Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne 2012 (<http://www.pohiseadus.ee/>). Paragrahv 3, p 2.3.1.1.

³⁷ RKÜKm 3-2-1-153-13 p 73.

³⁸ RKÜKm 3-2-1-153-13 p 74.

³⁹ vt lähemalt Jüri Põllu ja Eerik Kergandbergi eriarvamus RKÜKm-le 3-2-1-153-13 p 3.

⁴⁰ vt lähemalt Ivo Pilvingu eriarvamus RKÜKm-le 3-2-1-153-13.

juhatuse liige. Kohtuasjas on jõustunud ringkonnakohtu otsus, millega hagi rahuldati osaliselt. Kohtud jätsid hageja lepingulise esindaja kulud hüvitamata.

Tsiviilkolleegium leidis, et korteriühistul on õigus volitada omal äranägemisel end kohtumenetluses lepingulise esindajana esindama iga isikut, kes vastab TsMS § 218 lg-s 1 sätestatule. Seejuures võib korteriühistu volitada ennast lepingulise esindajana esindama ka oma juhatuse liiget, kes vastab TsMS § 218 lg-s 1 sätestatud tingimustele, või äriühingut, mille kaudu juhatuse liige korteriühistule õigusabiteenust osutab.⁴¹ Lahendis märgiti, et **menetlusosalise lepingulise esindaja kulusid ei saa pidada põhjendamatuks üksnes seetõttu, et lepinguline esindaja on samal ajal ka menetlusosalise seaduslik esindaja ning sama isik esindas menetlusosalist nii seadusliku esindajana kui ka lepingulise esindajana.** Kolleegium lisas, et sellises olukorras tuleb menetluskulusid välja mõistes hinnata, **millises ulatuses olid õigusabikulud lepingulise esindaja osavõtu tõttu kohtumenetlusest TsMS § 175 lg 1 kohaselt põhjendatud ja vajalikud** ning millises ulatuses saanuks menetlusosalise õigusi ja huve kaitsta kohtumenetluses õigusalse kvalifikatsioonita seaduslik esindaja.⁴²

2.2.2. Vahekohtu otsuse tühistamine (3-2-1-27-14)

Vastavalt TsMS § 756 lg-le 4 võib vahekohtu otsuse tühistamise määruse ja vahekohtu otsuse täidetavaks tunnistamisest keeldumise määruse peale esitada määruskaebuse. Muu vahekohtu puudutavas osas sätestatu kohaselt tehtud määruse, sealhulgas TsMS § 730 lõike 6 alusel vahekohtu pädevuse kohta tehtud määruse peale ei saa edasi kaevata.

Kolleegium leidis, et TsMS § 756 lg 4 võimaldab kaevata edasi üksnes määruse peale, millega vahekohtu otsus tühistati, mitte aga määruse peale, millega jäeti vahekohtu otsuse tühistamise avaldus rahuldamata. Edasikaebeõiguse piirangu eesmärk on tagada vahekohtumenetluse kiirus ja efektiivsus.⁴³ **Sellega muutis kolleegium Riigikohtu varasemat seisukohta kaebeõiguse olemasolu kohta. Varasemalt peeti võimalikuks kaevata ka määruste peale, millega jäeti vahekohtu otsuse tühistamise avaldus rahuldamata.**⁴⁴ Lähtudes vahekohtumenetluse eesmärgist ning arvestades asjaolu, et pooled on vahekohtu kokkuleppes vabatahtlikult loobunud suures osas enda kohtusse pöördumise õigusest, ei leidnud kolleegium, et kaebeõiguse piirang võiks olla ebaproportsionaalne ning põhiseadusega vastuolus. Lubatud on ka see, et pooled piiravad vabatahtlikult vahekohtu kokkuleppes vahekohtu otsuse tühistamata jätmise määruse peale edasikaebe põhiõigust.⁴⁵

Kolleegium märkis täiendavalt, et TsMS § 755 lg 4, mille kohaselt **avaldus vahekohtu otsuse tühistamiseks tuleb esitada ringkonnakohtule, ei ole põhiseadusega vastuolus.** Vahekohtu otsuse tühistamise avalduse alusel toimiv menetlus ringkonnakohtus ei ole olemuselt apellatsioonimenetlus vahekohtu otsuse suhtes ega poolte vaidluse lahendamine esimese astme kohtus. Arvestades vahekohtu otsuse tühistamise avalduse kohta tehtud määruse peale kaebeõiguse piiratust, tagab poolte õigused vahekohtu otsuse tühistamise avalduse menetluses asja ringkonnakohtus kolmeliikmelises kohtukoosseisus lahendamine paremini kui maakohtus, kus asja lahendab üks kohtunik.⁴⁶

⁴¹ RKTko 3-2-1-62-14 p 13.

⁴² RKTko 3-2-1-62-14 p 14.

⁴³ RKTkm 3-2-1-27-14 p 8.

⁴⁴ RKTkm 3-2-1-113-13.

⁴⁵ RKTkm 3-2-1-27-14 p 9.

⁴⁶ RKTkm 3-2-1-27-14 p 10.

2.2.3. Määruskaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määrus (3-2-1-48-14)

TsMS § 696 lg 1 kohaselt võib määrusega puudutatud menetlusosaline esitada ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse Riigikohtule üksnes juhul, kui selle esitamine on seadusega lubatud. Kui maakohu määruse peale saab seaduse järgi esitada määruskaebuse, saab määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale esitada määruskaebuse ka Riigikohtule, kui seadusest ei tulene teisiti. TsMS § 663 lg 2 järgi võib määruskaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale esitada määruskaebuse. Määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale ei saa edasi kaevata.

Kostja vaidlustas ringkonnakohtu määruse, millega jäeti muutmata maakohu määrus kostja määruskaebuse menetlusse võtmisest keeldumise kohta. Seega oli **määruskaebus esitatud ringkonnakohtu määruse peale, mis ei olnud Riigikohtusse edasi kaevatav, määruskaebus oli ekslikult menetlusse võetud ning see tuli jätta läbi vaatamata.** Kolleegium selgitas, et tulenevalt TsMS § 682 lg-st 1 **on Riigikohtul ka pärast asja menetlusse võtmist kohustus kontrollida määruskaebuse nõuetekohasust, sealhulgas õigust kaebus esitada.**⁴⁷

Kolleegium leidis, et TsMS § 663 lg 2 teine lause ei ole põhiseadusega vastuolus ning sättes sisalduv kaebeõiguse piirang ei riiva eproportsionaalselt PS § 24 lg-s 5 sätestatud põhiõigust, mille kohaselt igal ajal on õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. **Määruskaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale on isikule tagatud kaebeõigus esimese astme kohtu määruse peale.**⁴⁸ Riigikohus on varasemalt leidnud, et PS § 24 lg-st 5 ei tulene õigust vaidlustada eranditult kõiki kohtulahendeid ja seadusandja on pädev määrama kindlaks edasikaebeõiguse piirid lähtuvalt kohtulahendi olemusest ning arvestades teiste põhiseaduslike väärtustega.⁴⁹

Kolleegium pidas vajalikuks õiguse ühetaolise kohaldamise eesmärgil märkida, et TsMS § 667 lg 1 järgi lahendatakse määruskaebus põhjendatud määrusega. Kui ringkonnakohus jätab määruskaebuse rahuldumata ja selle määruse peale ei saa edasi kaevata Riigikohtule, võib ringkonnakohus määruse teha kirjeldava ja põhjendava osata. **Ringkonnakohtul ei ole määruse kirjeldava ja põhjendava osa ärajätmise kohustust, kuid on kaalutusõigus, mis võimaldab asjaoludest tulenevalt valida määruse tegemiseks kõige mõistlikum ja tõhusam võimalus. Kirjeldava ja põhjendava osa ärajätmine on õigustatud eelkõige olukorras, kus maakohu määrus on nõuetekohaselt motiveeritud ja ringkonnakohus nõustub täielikult maakohu põhjendustega.** Vastasel korral tuleks ringkonnakohtul eelistada määruse tegemist koos kirjeldava ja põhjendava osaga.⁵⁰

2.2.4. Kirjeldava ja põhjendava osata otsus (3-2-1-43-14)

Vastavalt TsMS § 444 lg-le 4 võib TsMS § 444 lg-s 3 nimetamata otsusest (väljatoodud lõigetes on nimetatud tagaseljaotsust ja hagi õigeksvõtul põhinevat otsust) kirjeldava ja põhjendava osa välja jätta, kui menetlusosalised on andnud selleks nõusoleku või kui kohus menetleb hagi lihtmenetluses. Sel juhul tuleb otsuses märkida, et kohus täiendab otsust TsMS § 448 lg-s 4¹ sätestatu kohaselt, kui menetlusosaline teatab kümne päeva jooksul otsuse

⁴⁷ RKTkm 3-2-1-48-14 p 12.

⁴⁸ RKTkm 3-2-1-48-14 p 13.

⁴⁹ RKPJKo 3-4-1-10-08 p 10.

⁵⁰ RKTkm 3-2-1-48-14 p 14.

kättetoimetamisest arvates kohtule soovist esitada otsuse peale apellatsioonkaebus. Kohus selgitab otsuses apellatsioonkaebuse esitamise soovist teatamata jätmise tagajärgi.

Praegusel juhul ei teinud maakohus otsust TsMS § 444 lg 4 (ja § 405 lg 1 p 9) alusel kirjeldava ja põhjendava osata. Maakohtu otsus sisaldas lihtsustatud kujul ka kirjeldavat ja põhjendavat osa. Seega oli tegu TsMS § 444 lg 2 järgse lihtsustatud põhjendustega otsusega ja ka TsMS § 444 lg 1 järgi lihtsustatud kirjeldava osaga otsusega. **Kui maakohus soovinuks teha kohtuotsuse kirjeldava ja põhjendava osata, pidanuks see olema otsusest selgelt nähtav.** Üldsõnaline viitamine lihtmenetluse erisusi reguleerivale TsMS §-le 405 ei ole piisav.⁵¹

Kolleegium oli seisukohal, et isegi kui praeguses asjas tehtud maakohtu otsus oleks kirjeldava ja põhjendava osata otsus, mille peale saaks apellatsioonkaebuse esitada alles pärast selle täiendamist, ei kajastanud otsus edasikaebe korda õigesti. **TsMS § 442 lg 5 teise lause ja lg 6 esimese lause koostoimes peab otsuse edasikaebe kord ja tähtaeg olema kohtulahendis märgitud selgelt ja arusaadavalt.**⁵²

Lisaks märkis kolleegium kohtupraktika ühtlustamise huvides, et alates 1. jaanuarist 2013 kehtiv TsMS §-de 444 ja 448 sõnastus on vastuoluline ja ebaselge. **Kohtud peaksid lahendist kirjeldava ja põhjendava osa väljajätmise või nende lihtsustamisega olema ettevaatlikud.** Lahendist peab alati nähtuma, milline nõue ja millises ulatuses on lahendatud, tagamaks, et võimalikus teises kohtumenetluses samade poolte vahel oleks TsMS § 457 järgi selge varasema lahendi siduvuse ulatus.⁵³

⁵¹ RKTkm 3-2-1-43-14 p 13.

⁵² RKTkm 3-2-1-43-14 p 15.

⁵³ RKTkm 3-2-1-43-14 p 16.